

NAUM PRIFTI

CEZMA

E FLORIRIT

BIBLIOTEKA

8JH-32

P 93

ÇEZMA E FLORIRIT

(Dashuria e Kaçakut)

Po ta soditësh Voskopojen që nga kodrat e Shëndëllisë ose të Shënprodhromit, shpirtin ta kllapon një ndjenjë trishtimi, tek e shikon ashtu gur mbi gur, të lënë e të harruar, të mplakur dhe të fishkur para kohe nga rrebeshet dhe nga luftimet që i kanë rënë mbi krye. E sado që të mundohesh të ngjallësh me mend atë kohë kur Voskopoja ishte qytet i bukur dhe i lulëzuar, nuk do t'ja arrish dot qëllimit. Tani, në vënd të tre mëhallëvet me shtëpija të larta, ndër-tuar me gurë të bardhë e të skalitur, do të shikosh togje gjermadhash; në vënd të kopshteve të bukur plot lule, do të shikosh livadhe të lëna djerrë. Vetëm rrugët e gjëra e të drejta, të shtruara me kalldrëm, e kanë ruajtur gjer në ditët tona, formën dhe bukurinë që kanë pasur një kohë, po nëpër rrugë më nuk ndihen, si dikur, as të thirrurat e karvanarëvet e as tringëllimet e ergjenta të zilevet të mushkave; tani rrugët janë fare të qeta e bari po i mbulon dalëngadalë, sikur përpiqet të fshehtë nga sytë e njerëzvet edhe kujtimin e fundit të asaj kohe.

Voskopoja, qëndra e bukur e dikurshme, vëndi i dyzet kishavet të ndërtuara e të zografisura prej mjesh-tërvet më të mëdhenj të asaj kohe, tani është katan-disur një fshat i vogël malor, e aqë sa dikur paskësh kisha, sot mezi i ka shtëpira.

S'mbahet mënd sa herë është prishur e sa herë është djegur! E përvëluan turqit në kohët e para; e rremetisi tërmeti më vonë; e zhuriti greku dhe më së fundi e shkrrumbiti edhe Italia me zjarr e me hekur.

Veç në verë Veskopoja edhe tani gjallërohet. Atëhere, në kodrat që gjinden për rreth, bari gjelbëron; pishat krenare që ngrehin kryet përpjetë, janë të lumtura tek dëgjojnë së bashku me cicërimat e zogjve edhe cicërimat e pionierëvet që vijnë për të veruar dhe pyjet e krojet bëhen dëshmitarë të hargalisjevet të rinisë, të pëshpëritjevet në mugëtirën e mbrëmjes dhe të puthjeve të fshehta. Dhe gjer natën vonë, nga kampet verore të pushimit, përhapen tingujt e një muzike plot jetë e gjallëri.

Ka e s'ka fshatra me kroje, po kroje si ata të Voskopojës nuk gjen gjëkund. Të duket vetja sikur je në mes të një shtatërvani dhe ta kënda të pulitësh sytë e të ëndërosh, të ëndërosh...

E kush ua di numurin burimevet e krojevet të Voskopojës? Shtrugu i Vogël, Shtrugu i Madh, Zhombri, Pashuta, Burim' i Thanasit, Kroj' i Dembelit, Çezm' e Bezhës, Çezm' e Floririt dhe sa e sa të tjerë! Këta sikur kanë mbetur kastile nga ajo kohë e largët, dhe me gurgullimën e këngës së tyre, kanë mall të tregojnë ngjarje të lashta dhe lavdinë e kaluar që iku e u tret si tymi në qiellin e kaltërt.

Çezm' e Floririt! Ah! pse s'i thonë më mirë çezm' e Trëndafiles, çezma e vajzës që u bë kurban në 'të?

Çezma gjindet anës një përroi, përfund të një livadhi, e fshehur, e tulatur, si e hequr mënjanë dhe aty pranë, si dy roje, rrijnë e i bëjnë hije dy shelgje pleq.

Po të shikosh me vërejtje brënda në burim, ke për të parë disa grimca të vogla si flori i ronitur, të cilat, të përkëdhelura nga drita e Diellit, shkëlqejnë e vezullojnë si kristale dëbore. Thonë se janë grimca prej gjerdanit të gushës të asaj fatzeze. Dhe ujërat e burimit rrjedhin e rrjedhin tatëpjetë, duke kënduar të njëjtën këngë, të ëmbël e përkëdhelëse. Dhe natën Hënëza

shikohet në burim si në pasqyrë e burimi ndriçon, ndriçon e gjithmonë vazhdon të këndojë këngën e pambaruar e të përjetëshme dhe në këtë këngë sikur nanuriset tregimi për dashurinë e një kaçaku.

* * *

Dyqint e ca vjet përpara, Voskopoja ishte qyteti më i dëgjuar në këto anë. Këtu kryqëzoheshin aso kohe karvanet e tregëtarëve që vej' e vinin nëpër rrugët e pamatura të perandorisë otomane. Atëhere qyteti kishte shumë shkolla, shtypshkronjën e tij dhe një Akademi.

Verës, tregëtarët e pasur dhe ata që e kishin xhepin të ngrohtë, vinin të argëtoheshin e të dëfrenin në këtë vënd klimaterik, të rrethuar nga të gjitha anët me male të lartë ku ajri i pastërt bije erë trendelinë dhe rrëshirë. Po a thua se vetëm era e borigavet dhe tufat e trendelinës grishnin bandillët nga an' e anës? Jo, mor, jo, se boriga dhe trendelinë kish edhe gjetkë po se ky vënd na rriste ca sorkadhe, që aman aman, të linje mënt' e kokës. E, se ka pasur gjithmonë vajza të bukura shtat-bilonja, pa kanë dalë dhe gjithato këngë për voskopojarkat.

Mos vallë ujërat e burimevet apo era e trendelinës i bën kaqë të mira? Ku ta dish? Ndofta edhe njera, edhe tjetra...

Vjete të shkuara, në qytetthin e Voskopojës, më e bukura nga gjithë të tjerat e përmi shoqet paska qënë kjo çupa e Dhaskal Sotës. Dhe aqë të bukur e kishte emrin sa ç' ishte dhe vetë. Trëndafile e quanin, dhe emër më të përshtatshëm s' mund t'i gjeje. Faqet e saj qenë të kuqe e të mbuluara me push të hollë si ato pjeshkët në qershor. Dhe kur këthehej vajza nga burimi, ngarkuar me kënaçe, atëhere përmbi pushin e faqevet i ndritnin pikëzat e imta të djersës e dukeshin si vesa e mëngjezit mbi fletët e trëndafilit. Gushën e bardhë ja stcliffe një gjerdan floriri. Dy gërsheta i der-

dheshin prapa që nga cepi i lahurisë qëndisur me oja e me zhizha, e i arrinin gjer te beli. Pa, kur shkante ajo sokakut, majrat e gërshetave luanin valle e kërcenin. Dhe për gjoksin e saj ç' të them? Të bardhë si dëbora e të fortë si shegë.

Babai e kishte të vetme dhe e donte e e donte si dritën e syrit. Kur sillte ndër mënd se po i afronte koha vajzës e një ditë duhej ta martonte e të ndahej nga ajo, atëhere pikëllohej dhe një e therur i kalonte tej e përtej. Si do t'i dukej shtëpia pa Trëndafilën, si do të ulej në tryezë e si do t'i shkante ajo bukë, pa e pasur dritën e syve aty pranë?

Po vjen një ditë që pjeshka, e pjekur dhe e mbushur plot me lëng, del nga fletët e pemës ku qëndron fshehur e, duke zbuluar gjithë bukurinë e saj, duket sikur i thotë udhëtarit, që kalon aty pranë: «këputmë e futmë në gjil!» Dhe sado e rëndë që të jetë ndarja e këputja nga pema, ajo e pret atë ditë me një gëzim të përmbajtur. E në mos e këputë njeri, ajo pikëllohet, tretet e bie vetë në tokë. Oh! po ta dini, more shokë, sa e hidhur e sa e dhimbëshme është kjo rënie!

Dashurinë s' e kish njohur Trëndafilja dhe jastëkun nuk e kish lagur natën me lote të nxehtë, nga gëzimi i takimit a nga malli i ndarjes. Ajo i donte të gjitha me një dashuri naive e fëmijërore. Ajo donte edhe nënën, edhe babanë, edhe saksitë me karafite, edhe keçërit me ato leshra të buta si kadife, por dashurinë e madhe akoma s' e pat njohur e zëmra për trimin s' i kishte rrahur.

Njëherë, veç njëherë, kur Trëndafilja ishte njëmbëdhjetë-dymbëdhjetë vjeçe, qe tronditur dhe kish mbetur si e mbërthyer në vënd nga vështrimi i syvet të një kaçaku që pat ardhur në shtëpinë e tyre.

Ai ishte ndeshur ballë për ballë me 'të në krye të shkallëvet dhe që andej i kish thërritur Dhaskal Sotës:

— Jotja kjo çupë, o Dhaskal?

— Imja — i qe përgjegjur ai.

— Shiko ma ruaj mua këtë, se e paske shumë të bukur. Ta dish, po s' ma dhë, do të ta rrëmbej — dhe si kish thënë këto fjalë, përsëri kish vështruar me ata syt e tij të zjarrtë Trëndafilën që rrinte si e zalisur mbështetur pas parmakëve.

Ajo në fillim e pa me frikë e pastaj me inat, si gjithë vajzat e vogëla, kur u zënë ngoje punë marte-se .Dhe nga turpi u bë në fytyrë si ato lulukuqet e aravet. Ndejti atje në krye të shkallëve me kënaçen në duar dhe me ndrojtje në zemër se mos kaçaku kthehej e thoshte edhe ndonjë fjalë tjetër.

Po kaçaku s' tha asgjë më tepër. Veç, kur i kaloi përpara, u mat e zgjati dorën si të donte ta përkëdhelte në faqe, pastaj u pendua, dora e zgjatur u ngrit gjer në takije si për ta përshëndetur, i buzëqeshi krenar dhe zbriti tatëpjetë shkallëve. Xhufka e zezë e takijes i tundej me fodullëk mbi mëngoret e anterisë dhe maja e myllit që i arrinte gjer te kocinar' i këmbës, i kërciste duke u përpjekur pas basamakëve të shkallës. Pastaj kaçaku iu afrua doriut, i kërcëu mbi shalë dhe kali, duke ndjerë se kish përpara rrugë të gjatë, hingëliti e turfulloi. Patkonjtë e doriut nxuarën shkëndija kur u përpoqën në kalldrëmin e oborrit e doriu me kalorsin u nisën si shigjeta në shenjë. Trëndafilja pa vetëm xhufkën e takijes që u tendos prapa si pendë shqiponje dhe pluhurin e hollë e të verdhë që ngrihej atje ku shkelte kali. U duk jo sikur iku, po sikur kish fluturuar. Dhe oborri mbeti i qetë e i shkretë dhe Trëndafilja ndjeu se diçka i mungonte dhe atë që i mungonte iu duk se ja kish marrë ai kaçaku me vete. Ah po, ai i kish rrëmbyer zemrën.

* * *

Kishte pritur ato ditë se mos e shikonte, por më kot: kaçaku s' ishte dukur. Dhaskal Sota mbante lidhje të ngushta me kaçakët që kishin ngritur krye kundër

Turqisë dhe ata hynin e delnin atje si në shtëpinë e tyre. Shumë vinin, shumë iknin, veç «ai» s' dukej.

Trëndafilja i shikonte me bishtin e syrit. Ajo dëshëronte të pyeste për atë, të dinte prej nga ishte e ku ndodhej tani, po ku i gjënden gjurmat kaçakut e si të pyesish për një njeri që nuk i di as emrin?

Kaluan vjete dhe tronditja e parë e Trëndafilës kish mbetur si një vegim i largët dhe nuk e dinte në i kish ndodhur vërtet apo e kish parë ëndër. Ajo punonte gjithë ditën e, duke punuar, qeshte e këndonte e tok me të qeshte gjithë shtëpia, qeshnin edhe saksitë e lulevet, qeshnin edhe ujërat e burimevet që gjendeshin aty në përrua. Veç në mes të këtij gëzimi të thjeshtë e të kësaj qetësie shpirtërore, xheku i kujtohej kaçaku dhe e merrte malli për atë vështrimin e tij fodull e çapkën.

E ku t'i shkonte asaj në mëndje, se një ditë do të takohej me të pa pritur e pa pandehur! Po jeta kështu e ka: herë na rrëmben lumtërinë që kemi në duar dhe herë na e sjell këtë lumtëri nga an' e anës, në mënyrë të pakuptuar.

U ndodh një pasdreke në burim e, tek po mbushte ujë, dëgjoji trokun e një kali që ngjitej shtegut të përroit. Vajza vazhdoi të mbushte ujë dhe as e ktheu kokën ta shikonte, kurse kalorësi, me t'u afruar në burim, ja shtrëngoi frerin kalit dhe ja mbajti vrapin.

Shikon kalorësi në burim, si në pasqyrë, fytyrën e vajzës dhe habitet. A është vasha me të vërtetë kaqë e hijëshme sa ç'e tregon burimi apo ujërat e gënjejnë? Ai kërkon t'i shohë fytyrën, ndaj i flet pa zbritur nga kali:

— E kujt je, moj gjeraqinë?

Vajza nuk i përgjigjet. Faqet i skuqen prej turpiti, ngreh pakëz kokën e i hedh një vështrim vjedhurazi kalorësit. Atëhere, pa dashur e pa e kuptuar se përse, një drithtërimë i përshkoi gjithë shtatin. Iu duk sikur atë vështrim krenar e çapkën dikur e kish ndeshur, sikur ata sy diku i kish parë... «O Zot, mendoi, mos

është «ai»? Dhe kur i njohu në faqen e djathtë atë nishanin e zi, atëhere gjithë dyshimet iu davaritën, e iu duk se zëmra do t'i fluturonte nga krahori.

Trëndafilja e kryqëzoi edhe njëherë vështrimin me kalorësin, psherëtimi lehtë-lehtë e përsëri uli kokën. Bucelat të mbushura me ujë po prisnin aty në diell e Trendafilës nuk i bënin duart t'i merrte e të ikte. Ajo me merak në zemër mendonte: «Vallë a do të më njohë?»

Kalorësi qëndronte hipur në kalë. Takijën e kuqe me xhufkë të zezë e kishte shtyrë pakëz prapa dhe mbi ballë i binte një baluke edhe ajo e zezë si pendë korbi. Edhe syt e tij të zes ndritnin e shkrepnin. Lëshoi frerin e doriut, se zëmra ja donte të këmbente dy fjalë me këtë drenushe mali, e duke përkëdhelur lelen e kalit, u var nga vajza dhe i foli, po këtë radhë si me të lutur:

— Mojt fëllënx' e malit, jepmë një pikë ujë sa të lag gërmazin!

Vajza përsëri nuk i foli; u ul, mori bucelat, i hodhi në krahë e u mat të nisej; kalorësi e vuri re, kërcëu nga kali dhe, i shpejtë si fajkua, ja zuri rrugën tej e tej.

Atëhere i foli vajza me një zë të perënduar:

— Zot, më ler në punën time se im atë po më pret.

E kalorësi i përgjigjet duke vënë buzën në gaz:

— Pa më dhënë një pikë ujë, unë rrugën s'ta liroj.

— Ujë? — e pyeti vajza si e çuditur. — Në do ujë, ja tek e ke burimin. Aty është edhe më i freskët.

— Gjithë jetën kam pirë ujë burimevet e krojevet, po tani dua të pi prej duarvet të tua, dua të pi nga bucela jote.

Trëndafilja u mendua e pastaj me turp e ndroj-tje i zgjati bucelën.

«Sa t'i jap të pijë e do të ikëj... Ai s' më njohu, dhe, siç duket, as ka për të më njohur. Ai më ka harruar.»

Duart e kaçakut u zgjatën e muarën enën, kurse syt e tij nuk ja ndau bukuroshes. Pastaj e ktheu bucelën si të ishte plockë vere e piu e piu, pa ja ndarë sytë; e, si u ngop, e shtrëngoi bucelën për gjoksi e ndejti i menduar. Diç mundohej të kujtonte. Ku i kish-te parë këta sy, ku e kishte parë këtë nur? Asgjë s' i binte ndër mend...

Trëndafilja e përmendi nga këto ëndërimi:

— Zot, ma kthe bucelën se m'u bë vonë dhe në shtëpi më presin.

— Bucelën do të ta kthej po çdo të më falësh si kujtim?

Trëndafilja ngriti vetullat përpjetë me fodullëk e iu përgjegj krenare:

— S' kam ç' të të fal, se jam vajzë e vajzat s' falin gjë.

Kaçaku mbeti ngushtë, ngriti dorën, përkëdheli atë baluken që i kish dalë nga takija dhe i foli:

— S' qënke vetëm e bukur, po qënke dhe e zgjuar, moj sorkadhe e malit. Ta dish që unë s'do të ndahem ty...

Psherëtiti Trëndafilja e, duke përmbledhur gjithë fuqitë e saja, guxoi të thoshte:

— Pa kujtoju mos i ke dhënë fjalë ndonjë tjetre!

Ngriu kaçaku në vënd dhe më t'ju errësua ai vështrim i syve të zes dhe një re trishtimi i kaloi përmbi ballë. Dielli perëndoi prapa malit e pylli i pishavet përkundrejti u duk më i errët e hijerëndë. Ranë kambanat e kishës së Shën Prodhromit e dy harabela të trembur erdhën e u tulatën në fletët e shelgjevet. Keçaku e ndjeu që e humbi davanë dhe, duke tundur kokën, foli ngadalë:

— Ikë, moj fëllënxë, ikë; po ta dish që s' do të ndahem. Unë do të të rrëmbej — do të hedh në vithe të kalit e do të shpie në kaliven time.

Trëndafilja iu përgjegj me krenari:

— As më rrëmben dot e as më prek dot. Unë jam e bij e Dhaskal Sotës.